

Debatt

Den pedagogiska filosofins återkomst?

Johan Dahlbeck
Malmö universitet
Kontakt: johan.dahlbeck@mau.se

Jag arbetar inom ett område som brukar kallas för pedagogisk filosofi. Pedagogisk filosofi eller teoretisk pedagogik – beteckningen spelar egentligen ingen större roll för min del. Det rör sig i alla fall om en typ av pedagogik som inte primärt bygger på empiriska studier av utbildning, utan på det teoretiska undersökandet av normativa frågor kring uppfostran och utbildning i bred mening.

Det finns ibland en föreställning om en motsättning mellan pedagogik som filosofiskt infärgad tradition och pedagogik som empirisk vetenskap. Relationen kan (olyckligt i mitt tycke) framställas som en dikotomi, men den kan också beskrivas som ett dynamiskt förhållande mellan samverkande delar inom ett brett kunskapsområde eller fält. Jag föredrar den senare ingången. Frågan är då hur dessa delar förhåller sig till varandra? Och lite mer tillspetsat: hur bör de förhålla sig till varandra?

Från mitt perspektiv är dessa olika delar av fältet inte separata eller oberoende enheter utan de är beroende av varandra på samma sätt som vetenskap och filosofi är i stort. Som John Dewey skriver i slutet av *Democracy and Education*: ”When science denotes not simply a report of the particular facts discovered about the world but a *general attitude* toward it [...] it merges into philosophy” (1916/1997, s. 324). Även om vi inte alltid gör både och (i alla fall inte samtidigt), så står dessa delar ständigt i relation till varandra och frågan är vad som händer om denna relation sätts ur balans (därför att den ena delen hamnar för långt utanför blickfånget)? För även om vi betraktar dessa olika delar som beroende av varandra så kan det fortfarande vara så att den ena delen är mer grundläggande eller iallafall föregår den andra i processen. För mig är filosofiska frågor utgångspunkten för alla andra studier av världen.

Vi kan till exempel prata om pedagogikens normativa kärna. Vi kan närma oss denna kärna på olika vis, till exempel via Klaus Mollenhauers fråga: Varför

vill vi ha barn? (Mollenhauer, 1983/2014, s. 8). Jag vill mena att det i grunden är frågor som denna som ger upphov till behovet av empiriska studier. Annars har vi liksom ingenting att studera och ingen anledning att studera det om vi inte bara registrerar och katalogiserar mänsklig interaktion för sakens skull. Det finns frågor som inte går att besvara genom empiriska studier men som vi behöver fortsätta ställa och försöka besvara för att få till en riktning när vi lämnar över kunskap och erfarenhet från en generation till en annan. Så frågan är vad som händer med pedagogiken om den förlorar kopplingen till denna (förvisso ganska spretiga) tradition? Vad händer om vi glömmer bort att det var vi som pedagoger och andra människor med ett intresse för nästkommande generationer som formulerade de normativa frågorna till att börja med? Finns det inte då en viss risk att pedagogiken drabbas av ideologisk blindhet? Att vi glömmer bort att frågorna inte är givna av nödvändighet eller kommer till oss som en skänk från ovan?

Jag tror för egen del att pedagogiken i Sverige behöver hitta tillbaka till den här typen av grundläggande normativa frågor för att inte gå vilse i vad jag misstänker annars riskerar att vara en redan förlorad kamp om existensberättigande. Istället för att förgäves försöka övertyga allmänhet, skolpolitiker och diverse kollegor inom andra discipliner om att pedagogiken minsann också kan hävda sig som en neutral vetenskapstradition med legitima effektivitets- och objektivitetsanspråk, så tror jag att fältet skulle vinna på att öppet erkänna sina normativa rötter. Om vi inte hade normativa idéer om varför och hur nästkommande generationer ska leva och verka i världen, varför skulle vi då studera pedagogiska processer alls, vare sig detta sedan sker empiriskt eller teoretiskt?

En del av detta handlar alltså om att öppet redovisa en typ av inneboende normativitet som inte alls är problematisk från filosofisk synvinkel. Att vi har idéer om varför barn och unga bör utbildas är inte ett problem att övervinna utan en självklar utgångspunkt för studier av mänskliga relationer och fostran. Att försöka dölja detta arv resulterar sannolikt inte i annat än att pedagogiken försöker svära sig fri från sitt eget normativa ursprung och därmed gör sig själv mer eller mindre överflödigt i processen. För att fortsätta vara relevant tror jag att pedagogiken måste värna om (och ansvara för) en typ av frågor som inte kommer att försvinna med mindre än att mänskliga samhällen en dag upphör att existera.

En annan del rör en kanske mer praktisk aspekt av pedagogisk forskning. Jag tänker här på olika gångbara traditioner inom hantverket och därmed handlar det om en praktisk konsekvens eller spegling av det jag nyss pratat om. Ett sätt att dölja pedagogikens normativa kärna har varit att iklä de texter vi skriver en slags förment neutralitetskostym som i och för sig tenderar att spricka i sömmarna vid närmre granskning och därmed ganska enkelt kan ifrågasättas av mer legitimerade icke-normativa traditioner. Hur ser då peda-

gogik som forskningstradition ut i Sverige om vi tittar på de forum där forskningen publiceras?

En sak som är ganska slående är att den så kallade essän på senare år fått stå tillbaka för den så kallade vetenskapliga artikeln förstått som ett alster strukturerat efter ett antal mer eller mindre förutbestämda rubriker såsom metod, teori och resultat. Här kan vi fråga oss vad som händer med den humanistiska pedagogiktraditionen i dagens tidskriftslandskap som ofta förutsätter ett specifikt samhällsvetenskapligt tillvägagångssätt? Finns det fortsatt utrymme att publicera forskning som är öppet normativ eller som är argumenterande snarare än redovisande? Eller kommer dessa texter att förpassas till debattsektionen som kringgått sakkunniggranskning och därmed betraktas som någonting annat än legitim forskning?

Avslutningsvis skulle jag vilja uppmana den pedagogiska forskaren till lite självgranskning. Vilken normativ fråga är det som driver dig i sökandet efter ny kunskap kring utbildning, uppfostran eller undervisning? Kanske kan svaret på frågan föranleda en återkomst av den pedagogiska filosofin inom den svenska pedagogiken. Eller, om inte annat, kanske det kan bidra till att destabilisera föreställningen om ett fält som är kluvet i två delar, där en del (de flesta?) tar reda på hur saker verkligen förhåller sig medan andra (några få vilsna själar?) sysselsätter sig med att ställa normativa frågor utan hopp om slutgiltiga svar.

REFERENSER

Dewey, John (1916/1997): *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. The Free Press.

Mollenhauer, Klaus (1983/2014): *Forgotten Connections: On Culture and Upbringing*. Routledge.